

Ils lufs fan gronds quitads ad ella
Per Catrina Arpagaus limitescha la preschientscha dal luf la libertad d'animals da néz e da carstgauns.

3

Pro e contra lescha da turissem da Vaz
È l'augment da la taxa da turissem giustifitgada? Pajar pauschal ubain per pernottaziun?

8

LA QUOTIDIANA

FMR Fundaziun Medias Rumantschas, Via da Masans 2, 7000 Cuira, 081 544 89 10, redacziun@fmr.ch

■ ENGIADINA

Individualissem ed üna ledscha

(fmr/an) La situaziun d'immo-
biglias in Engiadina pissera adü-
na darcheu per discussiuns. Ella
nun es però alch da nouv. Cu-
manzà haja in Engiadin'Ota culs
Talian chi cumpraivan sü tuot e
pajaivan predschs straminabels.
In Engiadina Bassa sun pel mu-
maint quels da la Bassa chi pigli-
an davent il spazi da viver als in-
digens. Ma sun propcha els ils cu-
olpabels per la situaziun? Na, e

dad incuolpar ad inchün nun es
la güsta via e nu müda insomma
nüglia vi da la situaziun. La pro-
blematica es plü complexa. Dad
üna vart impedischa impustüt
üna ledscha federala chi possa
gnir fabrichà. Da l'otra vart sun
ils Engiadinais forsa eir massa in-
dividualists per as drivir per oters
möds da fabrichar e d'abitar.

➤ PAGINA 7

■ SURSELVA

La nova part dalla gastronomia dalla claustra a Mustér. FOTO HANS HUONDER

In curtgin per guder

(fmr/hh) Ussa san ins buca mo
guder in gervosa ni ina spisa
ella part interna dalla gastro-
nomia dalla claustra a Mustér,
mobein era ordaviert. Cun
l'avertura dil curtgin dalla vart
sut dil baghetg principal ei il
sectur dalla gastronomia ussa
cumplets. La mesjamna ei quel-
la terrassa cun survesta sil vitg e
l'entira costa dretga da Mustér
vegnida inaugurada e benedida
d'avat *Vigeli Monn*. El decuors
dils davos siat onns ei il mena-
schi dalla claustra ses'aviarts.

«En connex cul giubileum da
1400 onns essan nus sedecidi
per ina nova purschida. L'em-
prema part da quella ei stada
l'avertura dil zuler dalla porta
principal entochen ella basel-
gia», di avat Vigeli. Igl ei suan-
dau la Stiva s. Placi e la Sala da
pelegrins ed ussa il curtgin. La
part dalla hotellaria vegn aunc
extendida. Silsuenter dispona la
claustra da 65 letgs da hotel,
leutier la gastronomia.

➤ PAGINA 3

■ GRISCHUN

Merità la distincziun

(fmr/abc) Dals totalmain 373
texts han las giurias tscherni ils
pli interessants, divertents e sin-
gulars. La concorrenza da scriver
Pledpierla/Plima d'aur è ina fon-
tauna plain aua frestga. Quels
che las trais giurias han tscherni
sco victuras e victurs, han meri-
tà la distincziun. Pertge tar ellas
ed els percorsch'ins il gust da la-
vurar cun il pled scrit, da fabular
e laschar curren la fantasia. Ier
avantmezdi èn bleras scolas e
persunas singulas sa messas da-
vant visurs pitschens e gronds.
La Lia Rumantscha ha organisà
ina premiaziun virtuala da la

concorrenza da scriver Plima
d'aur/Pledpierla. Indesch scola-
ras e scolars han cuntanschi
l'emprim plaz. Blers hajan scrit
cun stil e plets che fetschian
bain al cor, ha in represchentant
da la giuria punctuà. Ils organi-
sateurs da la Lia Rumantscha e
glicud d'ordaifer pon constatar
cun plaschair che l'arcun saja
empenì ed il potenzial per la lin-
gua rumantscha vairamain sur-
prendent. A la concorrenza da
scriver èn sa participads 373 uf-
fants e giuvenils.

➤ PAGINA 2

Uffants e la chatscha

■ (aa/dat/fmr) Dastgan uffants
sut 12 onns accompagnar cha-
tschadras e chatschaders –
GEA u NA? Quella dumonda en
sasez tut simpla ha da respun-
der en diesch dis il suveran gri-
schun. Il tema polarisescha. Ils
aderents da l'Iniziativa per ina
chatscha etica e cumpatibla cun la
natira vulan – en in dals nov
puncts da lur iniziativa chantuna-
la – ch'i vegnia scumandà ad uf-
fants pitschens dad ir a chatscha.
Ils iniziants, tranter els *Marcus
Duff* da l'uniun «Wildtierschutz
Schweiz», èn da l'idea ch'ils ma-
letgs chaschunads tras la chatscha
possian effectuar traumas tar ils
uffants. *Anna Mathis*, ch'è sezza
chatschadra e lavura cun uffants
en il Parc Naziunal Svizzer, ha
pauca chapientscha per quell'idea.
Tenor ella èsi fitg impurtant che
uffants hajan ina sauna relaziun
cun la charn sin lur plat.

➤ PAGINA 2

In plaschair ubain in sforz e trauma per uffants, dad esser da la partida durant in di da chatscha? FOTO CESARE MAURI

«Laschai sburflar vinavant ils plets e la fantasia.»

Plets encuraschants dad ina giurora da la concorrenza da scriver Plima d'aur/Pledpierla – Pagina 2

Las praulas dalla natira

(fmr/sr) *Maria Sohm* viva a Watt e passenta bia temps a Sumvitg. Inspirada dalla natira
creescha l'artista da flettar entirs munds magics. Sias praulas fletradas sco quella dallas «fa-
miglias da farbuns» ein da vesar actualmein a Glion ella Casa Sentupada.

Pagina 5

40022

9 771424 749004

Servetsch d'abunents e da
distribuziun: tel. 0844 226 226
mail: abo@somedia.ch

In bischu cun survesta singulara

La claustra da Mustér ha formau da niev il curtgin ed arva quel sco part dalla gastronomia

Avat Vigeli Monn ha surdau la mesjamna il niev sector dalla gastronomia dalla claustra – il curtgin – a siu intent.

FOTOS HANS HUONDER

Egliada viaden el curtgin niev formau.

HANS HUONDER/FMR

■ Il sector da gastronomia dalla claustra da Mustér ei ussa cumplets. La mesjamna avonmiezdi ha avat Vigeli Monn benediù il curtgin formaus da niev e surdau quel a siu intent. Igl ei in liug cun in’atmosfera e survesta particulara. En connex cun siu giubileum da 1400 onns ha la claustra da Mustér decidìu da far accessiblas parts dil baghetg principal per la gastronomia e la hotellaria. Quei ei succediù denter auter en connex cun arver il zuler dalla porta principala sco ulteriur access en baselgia. Aschia han era persunas cun impediments la pusseivladad da render ella baselgia claustrala senza stuer surmuntar la scala per arrivar en quella.

Ustria – sala – curtgin

Ch’ins arrivì dil Lucmagn, dall’Alpsu ni da sutensi: La claustra ei spert veseivla e quei buca mo pervia da siu volumen imposant, mobein era pervia dil liug nua ch’ella sesanfla. Ella paradescha sul vitg da Mustér ed igl avegnir sa la bellezia survesta sur quel e la costa dretga dil Rein vegnir gudida da leu anora. En connex cun siu concept da gastronomia ha la claustra numnadamein era decidìu d’arver per la publicitad il curtgin dalla vart dil sid dil baghetg principal. «2014 havein nus decidìu da scaffir quei sector da gastronomia. Suentar che la Sala dils pelegrins e la Stiva s. Placi ein en funcziun, ei quei cheu ussa la tiarza part da quel», di avat *Vigeli Monn*. La mesjam-

na avonmiezdi ha el benediù quei sector ch’ei formaus cun plattas crap, sulada e plontas, cumbinaus cun sutgas e measas. El ei daventaus in liug cun ina bellezia atmosfera per prender in sitg e guder la survesta sur vitg e val. En siu plaid da benedicziun ha avat Vigeli puntuau: «Quei curtgin duei survir a nos hosps. Nus tuts essan gie hosps sin tiara.» La part dil curtgin sut il sector da clausura dil convent resta serraus: «Quel duei esser reservaus pil convent e porscher a lez il ruauas necessari.»

Ulteriuras combras

Aunc buca terminaùs dil tut ei il sector dalla hotellaria. Ell’ala dil vest dil baghetg principal nua ch’igl internat se-

sanfla duein vegnir renovadas diesch combras, da quei tschun per la hotellaria. Tenor avat Vigeli ein quellas lavurs previdas uonn e l’auter onn. Ensem cun las combras el baghetg principal encunter sid ed entginas ella Casa Caminada porscha la claustra lu 65 letgs per hosps. Sin rucca ei era la renovaziun dallas stanzas ella tiarza e quarta alzada dil sector da clausura, pia pigl agen diever. «Avon che nus savein far lezza renovaziun vegnin nus aunc ad investir el baghetg dil gimnasi. Las stanzas dallas scienziass naturalas, la tecnica dalla casa e las parts externas han da basegns. Tut quels projects ein denton era cumbinai culla damonda da mieds finanziaus», di avat Vigeli.

■ BREIL

La vischnaunca da Breil cumpra las localitads dalla Posta a Breil, sanescha quellas ed affittescha ellas a Surselva Turissem.

FOTO HANS HUONDER

Localitads dalla Posta per Surselva Turissem

(fmr/hh) En sia seduta dil mardis sera a Breil ha il cussegl da vischnaunca da Breil approbau unanimamein in credit per l’avertura dil quartier da baghegiar Ruast a Breil. 210 000 francs ein previ per las vias e l’illuminaziun, medemamein 210 000 francs pil provediment d’aua e la deflussiun. El ha concediù in credit da 450 000 francs per la cumpra dallas localitads dalla Posta a Breil. Per la sanaziun da quellas ha il parlament communal sbursau 200 000 francs. Suentar la sanaziun vegnan quellas localitads affittadas da Surselva Turissem.

Unanimamein ha la legislativa communal approbau il quen e rapport dalla vischnaunca pigl onn 2020. Igl onn passau ei staus il tierz onn dapi che Breil, Vuorz ed Andiat han fusiunau. Il quen da menaschi siara cun expensas da 12,8 milliuns ed entradas da 15,9 milliuns francs. Il surpli d’entradas importa biebein 3,1 milliuns francs. La vischnaunca ha fatg amortisaziuns ordinaras da bunamein 720 000 francs. Il quen d’investiziuns siara cun expensas da 4,5 milliuns ed entradas da varga 1,3 milliuns francs. Summa summarum sedattan aschia investiziuns nettas da rond 3,1 milliuns francs.

«Il beinstar dils animals stuess valer per tuts e buca mo pils lufs»

Catrina Arpagaus da Trun fa quitaus pervia dalla preschientscha dils lufs

SUSI ROTHMUND/FMR

■ La mumma giuvna, Catrina Arpagaus, habitescha cun sia famiglia a Campliun. En ina stalla sissum il vitg da Zignau tegn la dubla campionesa grischuna da cavalcar sis da ses cavals. La preschientscha dils lufs disturba l’idilla e fa gronds quitaus ad ella. «Ins sesenta buca bein pli», di *Catrina Arpagaus* e manegia la preschientscha da plirs trops da lufs en Surselva. Ils lufs fan pli e pli gronds quitaus alla pura da cavals che posseda era ina scola da cavalcar a Zignau. Leu ha la FMR visitau ella dacuort. Sil bein puril da ses geniturs *Lucas* e *Rita Arpagaus* tegn ella sis da ses cavals. Era ils cavals da seglir dalla campionesa grischuna da cavalcar, in Hannoveraner ed in cavagl da razza svizzer sesanflan a Capeter sissum il vitg da Zignau. Malgrad ch’ella ha fatg la scolaziun da pura, ei Catrina Arpagaus leda ch’il frar fa il pur cul bab. «Sut las circumstanzas actualas e culla preschientscha da tons lufs vulesse jeu mai far il pur, gia sco elevatura da cavals hai jeu quitaus detgavunda.» Ella vischinonza dil bein puril dils Arpagaus, da l’autra vart dil flum Zavrugia sin in’acla, ha il luf scarpau il matg in magliac nuorsas d’in bien collega-pur. «El haveva claus endretg, mo il luf econuscha strusch cunfins pli. Pli biars lufs ch’ei ha e pli grev ch’ei vegn pils purs», puntuescha la dunna da 31 onns che meina era il Volg a Trun. Dils cavals mira ella ensem cun siu partenari *Rafael*, e cun lur poppa *Annina* vivan ei sissum il vitget da Campliun.

Catrina Arpagaus cun sia poppa Annina. L’elevatura da cavals fa gronds quitaus pervia dalla preschientscha dils lufs.

FOTO SUSI ROTHMUND

Cavals spuentai

A Zignau han ils cavals bien plaz en sis boxas, treis cun ina piazza avon stalla nua ch’ei san ir en ed anora sco ei lessan. «Jeu sun vegnida pliras damauns o cheu igl unviern ed ils cavals eran immens malruasseivels e gnervus, ellas boxas havevan ei fatg in disuorden nunusitau. Els sentan la preschientscha dil luf e reageschan feg», di l’elevatura da cavals pissiunada. Plirs vischins hagian rapportau d’haver viu il luf ella vischinonza e differents fastitgs ella neiv hagian confirmau quei. Ina damaun d’unviern – entuorn las 8.30 – cu ella ca-

valcava en cumpignia la ruta sur Nossa-dunna, ein ei fruntai sin ina tscharva gest scarpada dil luf. «Quei maletg, il saung ed il fried ha fatg vegnir feg malruasseivels ils cavals», declara ella e manegia ch’ils lufs hagian strusch retenientschas pli sch’ei scarpien animals bunamein els vitgs e quei da bi clar di. Aunc quella sera ha ella viu per l’emprema ga sezza in luf e quei gest sur casa a Campliun. «Jeu havevel mess avon ch’ei seigien pli pigns, mo quei era in patagner che ha propi fatg sterment. Ussa ughegel jeu strusch pli dad ir persula ordaviert da stgir.»

«La libertad dils animals da néz e dils carstgauns vegn limitada entras la preschientscha e la tema dil luf, quei sa bein buc esser!»

Dameins libertads

Catrina Arpagaus scheva ora ses cavals la stad da caliras la notg e metteva ellas boxas il di ora, la notg seigi ussa memia prigus, pigl avegnir laschi ella mo pli ora la sera e la damaun. Era a Plaun Rensch ha la pura da cavals ina pastira nua ch’ella scheva ora la stad enzacons da ses cavals di e notg. «Quei sai jeu buca pli far aschia sco ils onns vargai. Jeu emprovel eventualmein cun ina seiv bia pli alta. Lu sai jeu denton buca clauder ora in aschi grond toc ed ils cavals ein buca pli aschi libers – empau sco en ina

perschun.» Era sillas turas da cavalcar cun sias scholaras fa ella quitaus ch’ils cavals pudessien sespuentar sentend ni veseind ils lufs. «Perquei vegn mo pli cavalcau en duas e tut mias scholaras ston prender ina geissla cun ellas», di Arpagaus e revolve ils eglas aschuntond cun in surrir: «Forsa tratgan ussa biars ch’ieu fetschi memia gronds quitaus e ch’il luf attachi buca cavals. Sch’ei vegnan spuentai entochen ch’ei sesturneschan (sco succediù a Sursaissa) vegn quei ora sil medem. Ei haveva era num ch’il luf attachi buca vaccas mumma, mo ils emprems vadials ein gia vegni scarpai igl onn vargau. Igl ei probablamein mo ina damonda dil temps, entochen ch’el attacca era cavals sco ei succeda en Tiaratudestga. E tgisà – forse vegn era in carstgaun vidlunder enzacu?»

Jeu less buc esser l’emprema ch’ei tucca. Igl ei schon faruct, nus fagevan pli baul termagls egl uaul entuorn il casti da Zignau, pervia dils lufs ughegiass jeu mai da schar far quei nosa poppa cu ella ei pli gronda. La libertad dils animals da néz e dils carstgauns vegn limitada entras la preschientscha nunlimitada e la tema dil luf, quei sa bein buc esser», sevilenta Catrina Arpagaus ed aschunta: «Il beinstar dils animals stuess valer per tuts e buca mo pils lufs.» Dar si la tragda da cavals ei denton tuttavia negina opziun. Mo co manegia la pura ch’ei vesi ora en diesch onns – dat ei aunc animals sco nuorsas e cauras en regiuns alpinas? «Jeu sperel ch’ei detti en diesch onns buca tons lufs pli», ei sia risposta.